

การศึกษาพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่า วัดม่อนปู่ยักษ์ เมืองลำปาง

ทิพวรรณ ทั้งมั่งมี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาพพิมพ์ จิตรกรรม และประติมากรรม

คณะวิจัยศิลปป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึงประวัติความเป็นมา แนวคิด รูปแบบ และเทคนิควิธีการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่า วัดม่อนปู่ยักษ์ เมืองลำปาง พร้อมทั้งทำการอนุรักษ์องค์พระพุทธรูปที่ชำรุดเสียหาย โดยใช้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรมและด้านวิทยาศาสตร์ในการอนุรักษ์ ตลอดจนการสร้างพระพุทธรูปองค์จำลอง ด้วยองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยเบื้องต้นมาเป็นแนวทางซึ่งมีแนวคิด รูปแบบ และเทคนิควิธีการสร้างที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่าพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่า สกุลช่างมณฑลเลย วัดม่อนปู่ยักษ์ เมืองลำปาง เป็นพระพุทธรูปปางโปรดพญาชมพูบดีที่ได้รับอิทธิพลด้านประติมาวิทยาจากพระพุทธรูปปฏิมาสกุลช่างไทใหญ่ และมีพุทธลักษณะที่สะท้อนความหมายเชิงสัญลักษณ์แนวคิดมหาบุริสลักษณะ สัญลักษณ์ปางพระพุทธรูปปฏิมา สัญลักษณ์พระพุทธรูปเจ้าองค์

ปัจจุบัน และสัญลักษณ์จากวัสดุที่ใช้ในการสร้าง โดยเฉพาะคติความเชื่อ เรื่องอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปด้วยเกสรดอกไม้เพื่อถวายเป็นพุทธรูชา และสีบทอดพระพุทธรูศาสนา ด้วยกรรมวิธีการสร้างงานศิลปะเครื่องเงินซึ่งเป็นลักษณะพิเศษในงานพุทธศิลป์ของพม่าและไทใหญ่ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นจากประเทศพม่าแล้วอัญเชิญมาประดิษฐานในวิหารไม้วัดม่อนปู่ยักษ์เมื่อประมาณ 150 ปีก่อน

ส่วนการอนุรักษ์พระพุทธรูปที่ชำรุดให้กลับมามีสภาพที่มั่นคงแข็งแรงนั้น ได้ทำการตรวจสอบองค์ประกอบและคุณสมบัติของวัสดุที่ใช้ในการสร้างพระพุทธรูปด้วยกล้องจุลทรรศน์อิเล็กตรอน รวมทั้งปฏิบัติการอนุรักษ์โดยใช้ความรู้ด้านเทคนิคและกระบวนการอนุรักษ์งานศิลปกรรมประกอบกับความรู้จากการศึกษาวิจัย นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้สร้างพระพุทธรูปจำลองโดยนำองค์ความรู้จากการศึกษาวิจัยเบื้องต้นมาเป็นแนวทาง ด้วยแนวคิด รูปแบบ เทคนิควิธีการที่สะท้อนถึงคติความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับความรู้ทางด้านทัศนศิลป์ในปัจจุบัน ทั้งนี้ หัวใจสำคัญของผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ องค์พระพุทธรูปได้กลับมามีสภาพที่มั่นคงแข็งแรงและเกิดองค์ความรู้เรื่องการอนุรักษ์พระพุทธรูปศิลปะพม่าในล้านนา ตลอดจนสร้างความภาคภูมิใจแก่ผู้คนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของชาติอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พระพุทธรูปศิลปะพม่า, การอนุรักษ์พระพุทธรูป, การสร้างสรรค์ศิลปกรรม

A Study Buddha Image Burma Arts at Wat Monpooyak, Lampang Province for Conservation and Arts Creation.

Tippawan Thungmungmee

Assistant Professor, Department of Printmaking Painting and Sculpture,
Faculty of Fine Arts, Chiang Mai University, Chiang Mai, Thailand.

ABSTRACT

This research had the purposes of studying the history, concept for and techniques involved in the creation of the Buddhist image of the Burmese art at Wat Monpooyak in Lampang Province and conducting the conservation of the damaged image utilizing the knowledge of art and scientific conservation methods as well as creating a duplicate model of the mage based on the knowledge gained from the research whose concept, form and technique reflected the local wisdom. The researcher found that the Buddha image of the Burmese art of the Mandalay School at Wat Monpooyak in Lampang Province was of the preaching

to Jambupati posture influenced by the iconography of the Tai Yai school of Buddha sculpture which conveyed the symbolic meaning of the characteristics of a great man, the Buddha, and the materials used in the casting, in particular the belief in the merit of creating a Buddha image from flower pollen to pay respect to the Buddha and to propagate or pass down Buddhism. The method used was that of the lacquer-ware making art unique to the Burmese and Tai Yai approximately 150 years ago.

In the conservation of the image to make it strong and sturdy, the knowledge and technique of the art and science of conservation were combined. An electron microscope was used to examine its components and material properties. Knowledge was drawn from experience in art conservation practice and technique. Furthermore, the researcher also created a duplicate model of the image applying the knowledge gained from the primary research in terms of concept, form technique and method that reflect the local beliefs and wisdom in combination with the modern knowledge of visual art. The key part of this research was that the Buddha image had been restored to a strong and solid condition along with the knowledge of the Burmese style Buddha image in Lan Na while stimulating pride among the members of the

cultural community and conserving and sustaining the nation's cultural heritage for a long lasting existence.

Keyword : Buddha image Burma arts, Conservation of Buddha image, Arts creation

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

พระพุทธรูปนับเป็นสัญลักษณ์ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นชาวพุทธในประเทศไทยหรือนานาประเทศก็ตาม ประวัติการสร้างพระพุทธรูปเริ่มในประเทศอินเดียสมัยโบราณโดยได้รับแนวความคิดมาจากการสร้างรูปเทพเจ้าของชาวกรีกเพื่อเคารพบูชาตามความเชื่อของตน ต่อมาช่างอินเดียได้นำแบบอย่างแนวความคิดนั้นมาสร้างเป็นพระพุทธรูปสมัยต่างๆ แล้วแพร่หลายมาสู่ดินแดนที่รับนับถือพระพุทธศาสนา (ราชบัณฑิตยสถาน 2550, 564) แม้กระนั้นก็ตามการสร้างสรรค์พระพุทธรูปของแต่ละประเทศก็จะมีลักษณะที่ผิดแผกแตกต่างไปจากรูปแบบการสร้างพระพุทธรูปของอินเดียในสมัยโบราณซึ่งถือเป็นต้นแบบการก่อกำเนิดพระพุทธรูปมาแต่เดิม ทั้งนี้ เนื่องมาจากปฏิมากรผู้สร้างสรรค์ในแต่ละวัฒนธรรมได้นำแนวความคิดที่เป็นแบบฉบับของตนเองเข้ามาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม กับความรู้ทางทฤษฎีและเทคนิควิธีการที่ได้รับมาจากนานาอารยประเทศ (กรมศิลปากร 2533,114)

ในทางความหมาย พระพุทธรูป คือ ข่าวสารอันประเสริฐ เป็นสิ่งสุดรักสุดบูชา เป็นรูปลักษณ์อันวิเศษขององค์ตถาคต เป็นมณฑลธรรม เป็นรหัสสัญลักษณ์ช่วงขณะแห่งการตรัสรู้ เป็นสื่อบ่งบอกถึงอารมณ์กรรมฐาน เป็นสื่อถึงสภาวะวิมุตติหลุดพ้นจากสังสารวัฏ (เขมานันทะ 2538,128) โดยความงามอันเปี่ยมด้วยระเบียบวินัยแห่งศิลปะอันเกิดจากการพัฒนารูปแบบและสุนทรีย์ จากภาพสัญลักษณ์ไปสู่ลักษณะของบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ ได้แก่ มหาบุรุษ

ลักษณะ 32 ประการของพระพุทธเจ้า (พระธรรมปิฎก 2543, 219) แสดงให้เห็นว่าเจตนาในการสร้างพระพุทธรูปนั้นเป็นเรื่องใหญ่ นายช่างปฏิมากรต้องใช้พลังสร้างสรรค์จากชีวิตและจิตวิญญาณทั้งหมด ด้วยประเพณีนิยมในการสร้างนับแต่การสมานทานอุโบสถศีล การทำจิตภาวนาจนได้เห็นภาพพุทธรูปนิมิตหรือลู่ถึงภูมิธรรมอันประณีตเหมาะที่จะสื่อสารผ่านทางรูปลักษณะพระพุทธปฏิมาเพื่อแสดงออกถึงความเลื่อมใสศรัทธาของตน อีกทั้งยังเป็นมิ่งขวัญของชุมชน (เขมานันทะ 2538, 128) รูปทรงทางศิลปะสามารถสะท้อนถึงพระเมตตาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระปัญญาธิคุณ ทั้งนี้ คุณลักษณะดังกล่าวปรากฏออกมาแตกต่างกันได้ตามความรู้ความสามารถทางสุนทรียภาพ และจินตนาการของปฏิมากรผู้สร้างสรรค์ในแต่ละวัฒนธรรม

คติการสร้างพระพุทธรูปในอาณาจักรล้านนาทุกยุคสมัยล้วนแล้วแต่ได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรที่พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ก่อน เรื่องราวและพัฒนาการของงานศิลปะจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองและการเผยแพร่เข้ามาของพระพุทธศาสนาในสมัยต่างๆ เป็นอย่างมาก (สุรพล 2542, 172) โดยเฉพาะศิลปะล้านนาคู่หลังราวต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ศิลปะพม่าได้แพร่หลายเข้ามาสู่ดินแดนล้านนา ดังปรากฏหลักฐานจากงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมในบริเวณภาคเหนือตอนบน ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดลำปาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และจังหวัดตาก โดยเฉพาะเมืองนครลำปางในอดีตนั้นถือได้ว่ามีความเจริญรุ่งเรืองทางศาสนาและศิลปวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ผู้มีฐานะดีต่างก็พากันสร้างวัดวาอารามด้วยความศรัทธา จึงมีงานศิลปะสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะ

ภาพที่ 1 ชิ้นส่วนพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่าที่ชำรุดก่อนการอนุรักษ์

พม่า-ไทใหญ่ปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น วัดพระแก้วตอนเต้า วัดศรีรองเมือง วัดศรีชุม วัดม่อนจำศีล และวัดม่อนปุยักษ์ เป็นต้น

วัดม่อนปุยักษ์หรือวัดม่อนสัณฐานตั้งอยู่บนเนินเขาเดี่ยวๆ ในหมู่บ้านป่าขาม ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองลำปาง จากข้อมูลหลักฐานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกล่าวว่า พ่อเผ่ามันตาน้อย พ่อเผ่ามันตาไก่ พร้อมพี่น้องอีก 3 คน เป็นผู้ริเริ่มในการสร้างวัด โดยนำช่างฝีมือมาจากประเทศพม่าและมีการก่อสร้างเพิ่มเติมรวมทั้งปฏิสังขรณ์อีกหลายครั้ง แรกเริ่มพระสงฆ์ที่จำพรรษานั้นล้วนเป็นชาวพม่าแทบทั้งสิ้น ต่อมาภายหลังจึงมีพระสงฆ์ไทยมาจำพรรษาเพิ่มขึ้น (สถาบันวิจัยสังคม 2551, 130) ภายในวัดปรากฏงานศิลปกรรมพม่า-ไทใหญ่จำนวนมาก ได้แก่ พระเจดีย์ จิตรกรรมฝาผนัง จิตรกรรมบนผืนผ้า และวิหารไม้แบบพม่า ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่าสมัยมณฑลเลย ที่มีพุทธลักษณะงดงามเกิดจากภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์ด้วยเทคนิควิธีการพิเศษอันประณีตแบบโบราณ

สืบเนื่องจากปัญหาสำคัญซึ่งเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณรอบๆ วัดม่อนปู่ยักษ์เกิดรู้สึกเศร้าสลดใจเป็นอย่างมาก ด้วยสภาพความชำรุดเสียหายของพระพุทธรูปเก่าแก่อันเป็นที่เคารพบูชามาหลายชั่วอายุคนและดำรงอยู่นับแต่มีการก่อสร้างวัดม่อนปู่ยักษ์ขึ้นในราว พ.ศ. 2335 - 2338 (สถาบันวิจัยสังคม 2551, 130) ทั้งนี้ ท่านเจ้าอาวาส พระอธิการสมชัย จิตสุวโร ได้กล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อวันที่ 21 เมษายน พ.ศ.2550 เวลาประมาณ 11.45 น. ท่านได้พบเห็นคนร้ายลึบลอบเข้ามาขโมยพระพุทธรูปออกจากซุ้มเรือนแก้วไม้ประดับกระจกสีที่ประดิษฐานอยู่ภายในวิหารไม้โบราณ จึงแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจให้มายังที่เกิดเหตุทันที ชาวบ้านผู้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์ก็พยายามช่วยกันเกลี้ยกล่อมคนร้ายที่อุ้มพระไว้ในมืออยู่เป็นเวลานานพอสมควร เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจมาถึงและจะเข้าจับกุมก็เกิดเหตุการณ์ที่ทุกคนคาดไม่ถึง คนร้ายได้ยกองค์พระพุทธรูปขึ้นเหนือศีรษะแล้วทุ่มพระลงมาจากฐานซุกซิดตกลงกระแทกกับพื้นวิหารแตกกระจายออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยเกลื่อนกลาดบนพื้น ไม่มีใครทราบมาก่อนว่าองค์พระพุทธรูปทำมาจากวัสดุอะไร

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสร้างความสะเทือนใจแก่ผู้พบเห็นเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นศรัทธาวัดนั้นรู้สึกเสมือนกับการสูญเสียสิ่งที่ผูกพันและเคารพบูชามากที่สุดไป นับเป็นปัญหาใหญ่ของทางวัดที่จะพยายามนำชิ้นส่วนต่างๆ ที่แตกออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยไม่เท่ากันนั้นมาประกอบขึ้นใหม่ให้เป็นองค์พระดังเดิมได้ ท่านเจ้าอาวาสและศรัทธาวัดได้พยายามรวบรวมชิ้นส่วนทั้งหมดเท่าที่หาพบนำมาเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี และคาดหวังว่าน่าจะมีความรู้ที่สามารถทำการบูรณะซ่อมแซมพระพุทธรูปที่แตกออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยให้ประกอบกลับคืนมาเป็นองค์พระปฏิมาที่มีความงดงามดังเดิมได้

อย่างไรก็ตาม ความรู้เกี่ยวกับแนวคิด รูปแบบ และเทคนิคในการสร้าง พระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่าสมัยมณฑลทะเลย์ที่พบในเขตวัฒนธรรมล้าน นานั้นยังไม่เคยได้รับการศึกษาอย่างจริงจังมาก่อน โดยเฉพาะการสร้าง พระพุทธรูปที่ใช้วัสดุเทคนิคพิเศษซึ่งปรากฏอยู่เป็นจำนวนน้อย ทำให้ตลอด ระยะเวลาที่ผ่านมาผลงานศิลปะอันทรงคุณค่าดังกล่าวแทบจะไม่เคยได้รับ การเผยแพร่ออกสู่การรับรู้ของสาธารณชนเลย อีกทั้งในปัจจุบันพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่าสมัยมณฑลทะเลย์ของวัดม่อนปู่ยักษ์ยังคงอยู่ในสภาพ ชำรุดเสียหายอย่างมาก จนทำให้เกิดความหวั่นวิตกว่าประเทศไทยอาจจะ ต้องสูญเสียผลงานประติมากรรมอันมีค่าอย่างยิ่งไปในเร็ววันนี้ เนื่องจากใน ปัจจุบันยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับเทคนิค วิธีการอนุรักษ์ และ กรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่าในล้านนาอย่างเป็นระบบ และครบถ้วนสมบูรณ์

ด้วยเหตุนี้ โครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาพระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า วัดม่อนปู่ยักษ์ เมืองลำปาง เพื่อการอนุรักษ์และการสร้างสรรค์ศิลปกรรม” จึงได้เกิดขึ้น โดยเป็นการวิจัยที่มีลักษณะผสมผสานประยุกต์ระเบียบวิธีวิจัย ในการแสวงหาความรู้เบื้องต้น เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์และสร้างสรรค์งาน ศิลปกรรม มีส่วนประกอบอยู่ 3 ส่วนด้วยกัน คือ

ส่วนแรก เป็นการศึกษาพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่าสมัยมณฑลทะเลย์ ทำการเก็บข้อมูลทั้งภาคเอกสารและภาคสนามในเขตวัฒนธรรมล้านนา เพื่อให้ได้ความรู้ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระพุทธรูปดังกล่าว ส่วนที่สอง เป็นการ ปฏิบัติการอนุรักษ์พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่าสมัยมณฑลทะเลย์ วัดม่อน

ปύักษ์ เมืองลำปาง ซึ่งได้รับความชำรุดเสียหายเป็นอย่างมาก ด้วยความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยเบื้องต้นประกอบกับความรู้ด้านเทคนิคการอนุรักษ์งานศิลปกรรมและวิทยาศาสตร์การอนุรักษ์ของผู้ร่วมวิจัยที่มีความเชี่ยวชาญ โดยปฏิบัติการบูรณะพระพุทธรูปให้กลับมามีสภาพดีดั้งเดิมและเสริมความมั่นคงแข็งแรง ส่วนที่สาม คือ การสร้างพระพุทธรูปองค์จำลอง ด้วยความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัย

การวิจัยตามโครงการนี้จะทำให้ได้รับความรู้ที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่าสมัยมณฑลพะเย่ที่ปรากฏในเขตวัฒนธรรมล้านนา และได้ปฏิบัติการอนุรักษ์พระพุทธรูปที่ชำรุดเสียหายอย่างรุนแรง องค์ความรู้จากกระบวนการอนุรักษ์จะเป็นประโยชน์สำหรับการบูรณะพระพุทธรูปที่อาจเกิดกรณีปัญหาใกล้เคียงกันในอนาคต ตลอดจนได้ปฏิบัติงานปฎิมากรรมที่มีเอกลักษณ์ทางด้านแนวคิด รูปแบบ และเทคนิค เป็นการเชื่อมโยงองค์ความรู้การสร้างพระพุทธรูปจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของชาติสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมา แนวคิด รูปแบบ และเทคนิควิธีการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่าสมัยมณฑลพะเย่
2. เพื่ออนุรักษ์พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่าสมัยมณฑลพะเย่ วัดม่อนปύักษ์ เมืองลำปาง ให้คงสภาพที่มั่นคง แข็งแรง ด้วยองค์ความรู้และเทคนิคการอนุรักษ์ทางด้านศิลปกรรมและทางด้านวิทยาศาสตร์การอนุรักษ์

3. เพื่อสร้างสรรค์งานศิลปกรรม โดยนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยเบื้องต้นมาเป็นแนวทางในการสร้างพระพุทธรูปองค์จำลอง โดยมีแนวคิด รูปแบบ และเทคนิควิธีการสร้างที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัย เรื่อง “การศึกษาพระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า วัดม่อนปู่ยักษ์ เมืองลำปาง เพื่อการอนุรักษ์และการสร้างสรรค์ศิลปกรรม” เป็นการดำเนินการวิจัยโดยใช้การวิจัยผสมผสานระเบียบวิธีวิจัย (Combined Research Methodologies) โดยการประยุกต์ระเบียบวิธีวิจัยนำมาใช้ในการแสวงหาองค์ความรู้เพื่อการอนุรักษ์พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่าสมัยมณฑลพะเย่ และสร้างสรรค์งานปฏิมากรรมซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัย 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การดำเนินการวิจัยส่วนนี้เป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะเกี่ยวกับพระพุทธรูปศิลปะพม่า โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บข้อมูลทั้งภาคเอกสารและภาคสนามในพุทธสถานล้านนา วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการจำแนกไปตามเรื่องราวและรูปแบบของงานศิลปะ ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) รวมทั้งอธิบายตีความตามเนื้อหาสาระที่ปรากฏอยู่ในงานพุทธศิลป์เหล่านั้นเพื่อให้ได้ความรู้ข้อเท็จจริง โดยศึกษาพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่าสมัยมณฑลพะเย่รูปแบบต่างๆ ภายในพุทธสถาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติวัฒนธรรมล้านนาที่ปรากฏหลักฐานงานพุทธศิลป์แบบพม่า ได้แก่ จังหวัด เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ตาก และแม่ฮ่องสอน

ส่วนที่ 2 การปฏิบัติการอนุรักษ์พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่าสมัย ฝัณฑะเลย์ วัดม่อนปู่ยั๊ก เมืองลำปาง ขนาดหน้าตักมีความกว้าง 41 เซนติเมตร และความสูง 78 เซนติเมตร ด้วยองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยในส่วนที่ 1 และประสานงานร่วมกับผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านเทคนิคการอนุรักษ์งานประติมากรรมเพื่อมาร่วมงานกับโครงการวิจัย เนื่องจากพระพุทธรูปมีความชำรุดเสียหายเป็นอย่างมาก และเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์จึงมีความจำเป็นต้องใช้ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์การอนุรักษ์และทางด้านศิลปกรรม ตลอดจนองค์ความรู้จากภูมิปัญญาดั้งเดิม ประกอบด้วย แนวคิด รูปแบบ เทคนิค กระบวนการสร้าง เพื่อนำมาเป็นแนวทางของการอนุรักษ์พระพุทธรูปในการวิจัยครั้งนี้

ส่วนที่ 3 การสร้างงานศิลปกรรมพระพุทธรูปองค์จำลอง มีลักษณะเป็นงานวิจัยเชิงสร้างสรรค์ศิลปะ (Creative Research) โดยใช้องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยพระพุทธรูปซึ่งมีพุทธลักษณะแบบพระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่าสมัยฝัณฑะเลย์ ส่วนประกอบของวัสดุที่ใช้สร้างได้มาจากวัสดุธรรมชาติหลากหลายชนิด เช่น ดินหอม ไม้มั่งคล เกสรดอกไม้ ผงดอกไม้ ผสมน้ำรัก เป็นต้น ภายในรูปทรงกลวงเป็นโพรง (Hollow dry-lacquer Sculpture) และตกแต่งรายละเอียดภายนอกด้วยเทคนิค ลงรักปิดทองล่องชาดประดับกระจก (gold leaf and coloured glass spangles) ซึ่งยังไม่มีการศึกษาค้นคว้า รวบรวม บันทึก เป็นข้อมูลทางวิชาการมาก่อน ดังนั้น กระบวนการสร้างสรรค์งานปฏิมากรรมในครั้งนี้จึงนับเป็นการใช้ความรู้จากการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างสรรค์และสืบทอดองค์ความรู้จากภูมิปัญญาพื้นถิ่นไปสู่การพัฒนางานทางด้านพุทธศิลป์ต่อไปในอนาคต

ผลการวิจัย

ประวัติความเป็นมาของพระพุทธปฏิมาศิลปะพม่า วัดม่อนปู่ยักซ์ เมืองลำปาง

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของพระพุทธปฏิมาศิลปะพม่า วัดม่อนปู่ยักซ์ เมืองลำปาง ไม่พบข้อมูลหลักฐานว่าใครเป็นผู้สร้างและสร้างเมื่อใด แต่พอสันนิษฐานได้ว่าพระพุทธรูปอาจะสร้างจากพม่าแล้วอัญเชิญเข้ามาประดิษฐานบนวิหารไม้ในภายหลัง โดยพบว่ามีประวัติการสร้างวัดอยู่ในช่วงศิลปะล้านนายุคหลังราวต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ในเวลาดังกล่าวศิลปะพม่าได้แพร่หลายเข้ามาสู่ดินแดนล้านนาพร้อมกับชาวพม่ากับชาวไทยใหญ่ที่เข้ามาค้าขายและทำสัมปทานป่าไม้ร่วมกับชาวอังกฤษ เมื่อชาวพม่าเหล่านั้นประสบผลสำเร็จทางการค้าจนมีฐานะร่ำรวย ประกอบกับความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงได้ร่วมกันทำการบูรณะวัดวาอารามที่ชำรุดทรุดโทรม รวมทั้งสร้างวัดขึ้นใหม่หลายแห่งภายในชุมชนที่ตนอยู่อาศัย โดยใช้ช่างฝีมือที่มาจากพม่าโดยตรง (สุรพล 2542, 216) จากแบบแผนของสถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรมแบบพม่ากับไทใหญ่ที่มีความคล้ายคลึงกัน เพราะมีรากฐานทางวัฒนธรรมเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ วัดของชาวพม่าและไทใหญ่ในเขตวัฒนธรรมล้านนานั้นจึงเป็นสัญลักษณ์ของจักรวาลตามคติพุทธศาสนาแบบเถรวาท (สถาบันวิจัยสังคม 2551, 59)

นอกจากนี้ ภายในวิหารยังนิยมประดิษฐานพระพุทธรูปไว้เป็นจำนวนมาก ล้วนแต่มีพุทธลักษณะงดงาม สะท้อนถึงเอกลักษณ์พิเศษแบบศิลปะสกุลช่างพม่า-ไทใหญ่ซึ่งมีความแตกต่างจากพระพุทธรูปศิลปะล้านนา แต่ก็มีพื้นฐานแนวคิดในการสร้างเหมือนกันหลายประการ โดยเฉพาะความเชื่อว่าเมื่อสร้างพระพุทธรูปเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแล้ว ผู้สร้างจะได้รับอานิสงส์เป็นอันมาก มีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์เกี่ยวกับอานิสงส์ต่างๆ รวมทั้งในตำราการสร้างพระพุทธรูปที่ให้ความสำคัญกับพุทธลักษณะและการเลือกสรรวัสดุที่นำมาสร้างพระพุทธรูป เช่น พระพุทธรูปที่สร้างด้วย ไม้ หิน หยก ทองแดงหรือทองเหลือง งาช้าง ทองคำ แก้วมณี และผงดอกไม้ผสมน้ำรัก เป็นต้น

จากการศึกษาข้อมูลหลักฐานการสร้างพระพุทธรูปในเขตวัฒนธรรมล้านนา พบว่ามีพระพุทธรูปเกสรดอกไม้หรือพระพุทธรูปมุกดอกไม้ประดิษฐานอยู่ตามพุทธสถานต่างๆ จำนวนไม่มากนัก (ฮันส์ 2517, 113) ส่วนประกอบของวัสดุที่ใช้สร้างได้มาจากวัสดุธรรมชาติหลากหลายชนิด เช่น ไม้มงคล ดินหอม เกสรดอกไม้ และผงดอกไม้ผสมน้ำรัก เป็นต้น (สายันต์ 2545, 16)

นอกจากนั้น ยังมีพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ที่ประดิษฐานอยู่ภายในวิหารไม้ ศิลปะแบบพม่า-ไทใหญ่อีกจำนวนหนึ่งด้วย โครงสร้างรูปทรงของพระพุทธรูปมีลักษณะกลวงเป็นโพรง หรือรูปแบบโครงสร้างประติมากรรมโปร่ง (Shell Sculpture) ผิวนอกตกแต่งรายละเอียดด้วยเทคนิคการปั้นรัก (Hollow dry-lacquer Sculpture) แล้วลงรักปิดทองล่องชาด ประดับกระจกลี รูปลักษณะพุทธลักษณะแบบทรงเครื่องอันเป็นเทคนิคกระบวนการสร้างที่มีเอกลักษณ์พิเศษของงานศิลปะพม่า เช่น พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ ภายในวิหารวัดม่อน

สีฐาน และวัดศรีชุม จังหวัดลำปาง วัดพระธาตุตอຍกองมู วัดจองกลาง วัด
จองคำ และวัดพระนอนก้าก่อ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตลอดจนวัดนันทาราม
จังหวัดพะเยา

ดังนั้น คติการสร้างพระพุทธรูปเกษตรดอกไม้ศิลปะพม่าในวัฒนธรรมล้านนา
จึงเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงภูมิปัญญาของผู้คนในท้องถิ่น ตลอดจนสามารถ
สะท้อนให้เห็นคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ โบราณคดี และศิลปกรรม

ภาพที่ 2 พระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่า วัดม่อนปู่ยักษ์ บนฐาน
บัลลังก์ไม้แกะสลักประดับกระจกสี

พุทธลักษณะของพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่า วัดม่อนปู่ยักษ์ เมืองลำปาง

ภาพที่ 3 พระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่า วัดม่อนปู่ยักษ์

พระพุทธรูปศิลปะพม่า วัดม่อนปู่ยักษ์ เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องแสดงอิริยาบถนั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางบนพระชานู นิ้วพระหัตถ์ชี้ลงพระธรณี พระเศียรมีขนาดค่อนข้างใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย รูปร่างพระพักตร์เป็นทรงกลมรี และมีขอบพระพักตร์แถบใหญ่อันเป็นเอกลักษณ์ของพระพุทธรูปศิลปะมณฑลพะลีย์ ส่วนประกอบต่างๆ บนพระพักตร์มีเอกลักษณ์คล้ายมนุษย์ (ยกเว้นเฉพาะส่วนปลายพระกรยาวจรดพระอังสา) พระวรกายมีลักษณะสูงโปร่ง สง่างาม พระเพลากว้างวางพระชานูและพระเพลาเข้ากับองค์ฐาน และเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องเต็มยศแบบทรงพระมหามงกุฎยอดแหลม ตกแต่งผิวนอกพระพุทธรูปด้วยการลงรักปิดทองและมีการล่องชาดประดับกระจกลี (แก้วอังวะ) มีสามสี ได้แก่ สีขาว สีเขียว และสีแดง รูปทรงพระมหามงกุฎของพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่จะสอดเข้าเป็นชั้นๆ คล้ายคลึงกับศิลปะที่ได้รับมาจากองค์พระมหามัธยมนี้ ศิลปะอารากันของพม่า พระพุทธรูปทรงเครื่องสวมอาภรณ์โดยเป็นฉลองพระองค์แขนยาวแบบกษัตริย์ที่แตกต่างออกไปจากพระพุทธรูปประเทศอื่นๆ ที่จะต้องแสดงให้เห็นถึงขอบพระจักรที่มีเครื่องทรงประดับทับอยู่ด้านบน (สมเกียรติ 2550, 79 - 80)

ฐานพระพุทธรูปมีความสูงไม่มากนักเพราะสร้างควบคู่กับฐานบัลลังก์ที่มีซุ้มเรือนแก้วขนาดใหญ่ ตกแต่งด้วยลวดลายพรรณพฤกษาไม้แกะสลักและประดับกระจกลีวิจิตรอลังการอยู่ด้านหลัง โดยจะตั้งพระพุทธรูปพร้อมฐานเตี้ยอยู่ในตำแหน่งตรงกลางของบัลลังก์ เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงความหมายว่าทรงเป็นศูนย์กลางของจักรวาล พระองค์ทรงเป็นเลิศในสามโลก และนิยมวางบนซุ้มเรือนแก้วทรงสูง

รูปแบบสัญลักษณ์ในพระพุทธรูปปฏิมาศิลปะพม่า วัดม่อนปู่ยักซ์ เมืองลำปาง

การศึกษารูปแบบสัญลักษณ์ในพระพุทธรูปปฏิมาศิลปะพม่า วัดม่อนปู่ยักซ์ เมืองลำปาง พบว่ารูปแบบสัญลักษณ์ที่ปรากฏเป็นรูปธรรม 4 ประการ มีรายละเอียดเรียงลำดับดังนี้

1. สัญลักษณ์จากแนวคิดมหาปุริสลักษณะ หมายถึง ลักษณะรูปแบบหรือรูปทรงองค์ประกอบส่วนต่างๆ อันประกอบรวมกันเป็นพระพุทธรูปปฏิมาซึ่งใช้เป็นสื่อไปถึงเนื้อหาเรื่องแนวคิดมหาปุริสลักษณะที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา คติความเชื่อเรื่องลักษณะของมหาบุรุษเป็นความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากตำราที่แต่งขึ้นโดยพราหมณ์คณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิหลายสำนักเมื่อประมาณ 1,000 ปีก่อนสมัยพุทธกาล กล่าวถึงบุคคลผู้ประกอบด้วยลักษณะของบุรุษผู้ยิ่งใหญ่อันเป็นคติของบุคคลเพียง 2 ประเภท คือ พระเจ้าจักรพรรดิราชผู้ทรงธรรมประการหนึ่ง และพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้สิ้นอาสวะกิเลสแล้วอีกประการหนึ่ง (รุ่งโรจน์ 2553, 37) ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าววามหาปุริสลักษณะของพระพุทธเจ้านั้นเกิดขึ้นด้วยการบำเพ็ญบารมีในชาติปางก่อนจากอานิสงส์แห่งการสร้างกุศลกรรมแต่ละอย่าง ส่งผลให้เกิดลักษณะของมหาบุรุษ 32 ประการและอนุพยัญชนะ 80 ประการ (พระธรรมปิฎก 2543, 219)

2. สัญลักษณ์จากปางพระพุทธรูปปฏิมา คำว่าปางที่ใช้กับพระพุทธรูปปฏิมา หมายถึง ลักษณะรูปแบบหรือรูปรูปทรงองค์ประกอบส่วนต่างๆ ที่แสดงอิริยาบถท่าทางของพระพุทธรูป ชื่อเรียกปางต่างๆ ของพระพุทธรูปใช้เกณฑ์หลายอย่าง อาทิ เรียกตามอิริยาบถ เช่น ปางลีลา (เดิน) ปางไสยาสน์ (นอน) เป็นต้น บางครั้งเรียกตามท่าทางพระหัตถ์ เช่น ปางสมาธิ ปางมารวิชัย ปางประทานพร และปางประทานอภัย เป็นต้น เนื่องจากที่มาของคำว่า “ปาง” หมายถึง ช่วงเวลาหรือเหตุการณ์ ซึ่งสื่อความหมายถึงเหตุการณ์สำคัญ

ที่ปรากฏในพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ประสูติจนปรินิพพาน จึงเป็นเหตุให้มีการเชื่อมโยงและคิดสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นสัญลักษณ์ถึงพุทธประวัติตอนใดตอนหนึ่ง เช่น ปางประสูติ ปางปฐมเทศนา ปางเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และปางปรินิพพาน เป็นต้น (รุ่งโรจน์ 2553, 47) สัญลักษณ์จากปางพระพุทธรูปศิลปะพม่า วัดม่อนปู่ยักษ์ เมืองลำปาง มีลักษณะเป็นปางโปรดพญาชมพูบดี (ปางทรงเครื่องหรือปางทรมานพญามหาชมพูบดี) หมายถึง พระพุทธรูปที่แสดงพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางคว่ำที่พระขานแบบเดียวกับปางมารวิชัย ทรงเครื่องต้น สืบเนื่องจากพุทธประวัติคราวที่พระพุทธองค์ประทับ ณ เวฬุวันาราม พระเจ้าพิมพิสารอุทิศถวาย ในครั้งนั้น พระเจ้าพิมพิสารถูกพญาชมพูบดีกษัตริย์แห่งเมืองปัญจาลนครผู้มีฤทธิ์เดชาานุภาพมากมารุกรานข่มเหง จึงทรงยึดพระพุทธองค์เป็นที่พึ่ง ในการปราบพญาชมพูบดีพระพุทธองค์ทรงทราบด้วยพุทธบารมีว่าพญาชมพูบดีจะได้ดวงตาเห็นธรรมสำเร็จมรรคผล จึงทรงเนรมิตพระองค์เป็นพระราชอิริยาบถ ทรงเครื่องราชาภรณ์ครบทุกประการ แล้วตรัสสั่งให้พระอินทร์เป็นทูตไปเชิญพญาชมพูบดีมาเฝ้า พระพุทธองค์ทรง

แสดงธรรมโปรดจนพญาชมพูบดีให้หมดทิวและได้ขอบรรพชา พระพุทธรูปปางนี้เป็นพระประจำปีกุน (ไซศรี 2546, 21)

3. สัญลักษณ์พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน ที่ปรากฏในรูปแบบพระพุทธปฏิมาศิลปะพม่า วัดม่อนปู่ยักษ์ เมืองลำปาง หมายถึง พระโคตมพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน พระองค์ทรงเป็นพระพุทธเจ้าในลำดับที่ 28 ในช่วงที่อดีตพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์ชีพอยู่นั้น พระโคตมพระพุทธเจ้าทรงเป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งหวังพระโพธิญาณในบั้นปลาย พระองค์ทรงได้พบและปฏิบัติตนตามคำสอนตลอดจนแสดงความศรัทธาต่อพระอดีตพุทธเจ้าเหล่านั้น ทำให้พระพุทธเจ้าลำดับที่ 4 คือ พระพุทธเจ้าที่ปังกร จนถึงพระพุทธเจ้าลำดับที่ 27 คือ พระพุทธเจ้ากัสสปะ รวม 24 พระองค์ มีพุทธทำนายว่าพระโคตมพุทธเจ้าในเวลานั้นยังเป็นพระโพธิสัตว์จะบรรลุพระโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านามว่าโคตมะ ในขณะที่ 3 องค์แรก ยังไม่มีพุทธทำนาย (สมชาติ 2529, 55)

4. สัญลักษณ์จากวัสดุที่ใช้ในการสร้างพระพุทธปฏิมา จากการศึกษาพบว่า การสร้างพระพุทธรูปศิลปะพม่า วัดม่อนปู่ยักษ์ เมืองลำปาง ใช้ผงดอกไม้ผสมน้ำรักเป็นวัสดุหลักที่ประกอบขึ้นเป็นรูปทรงพระพุทธรูป กรรมวิธีการสร้างมีลักษณะเป็นงานศิลปะเครื่องเงินแบบพม่า โดยโครงสร้างพระพุทธรูปมีลักษณะโปร่ง ภายในกลวงเป็นโพรง (Hollow dry-lacquer Sculpture) แล้วตกแต่งรายละเอียดภายนอกด้วยเทคนิคลงรักปิดทองล่องชาดประดับกระจกสีที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธปฏิมาสกุลช่างไทใหญ่ พุทธศาสนิกชนชาวล้านนามีความเชื่อว่าการสร้างพระพุทธรูปนอกจากจะเป็นพุทธบูชาและสืบทอดพระพุทธศาสนาแล้ว ในปัจจุบันยังมีผู้นิยมสร้างพระพุทธรูป

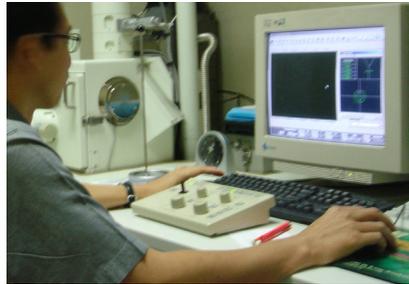
เพื่อเป็นการบำเพ็ญกุศลสืบอายุด้วย คติความเชื่อเรื่องอานิสงส์ที่ปรากฏใน เนื้อหาตำราสร้างพระพุทธรูปของวัดป่าบางจันจว้า อุดม รุ่งเรืองศรี กล่าวไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 8 ว่า (2542, 4289) เจ้าของหรือ ศรัทธาผู้สร้างพระพุทธรูปถวายแก่พระศาสนาจะได้เสวยสุขทั้งในเมืองคนและ เมืองฟ้าตามระยะเวลาต่างๆ กัน โดยขึ้นอยู่กับลักษณะแห่งการก่อสร้างและ วัสดุที่ใช้สร้าง ดังนี้

- 1) พระพุทธรูปที่เขียนบนไม้ (อย่างใบลาน) มีอานิสงส์ (ให้ได้เสวยสุขนาน ถึง) 5 กัปป
- 2) พระพุทธรูปที่วาดบนแผ่นผ้า กระดาษ หรือทำด้วยดินเหนียว มีอานิสงส์ 10 กัปป
- 3) พระพุทธรูปสลักจากหิน หยก ไม้จันทน์ มีอานิสงส์ 13 กัปป
- 4) พระพุทธรูปสร้างจากทองคำ มีอานิสงส์ 17 กัปป
- 5) พระพุทธรูปหล่อด้วยทองแดงหรือทองเหลือง มีอานิสงส์ 19 กัปป
- 6) พระพุทธรูปสร้างด้วยครึ่ง มีอานิสงส์ 20 กัปป
- 7) พระพุทธรูปสลักจากงาช้าง มีอานิสงส์ 30 กัปป
- 8) พระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน มีอานิสงส์ 32 กัปป
- 9) พระพุทธรูปสร้างจากหินและเงิน มีอานิสงส์ 45 กัปป

- 10) พระพุทธรูปสร้างจากผงดอกไม้ผสมน้ำรัก มีอานิสงส์ 100 กัปป์
- 11) พระพุทธรูปสร้างจากทองคำ มีอานิสงส์ 120 กัปป์
- 12) พระพุทธรูปสร้างจากโลหะ 5 ชนิด มีอานิสงส์ 10,000 กัปป์
- 13) พระพุทธรูปแก้วมณี มีอานิสงส์ อสงเขยยกัปป์

ภาพที่ 4 การนำชิ้นงานเข้าตรวจด้วยกล้องจุลทรรศน์อิเล็กตรอนแบบส่องกราด

ภาพที่ 5 การขยายชิ้นงานด้วยกล้องจุลทรรศน์อิเล็กตรอนแบบส่องกราด

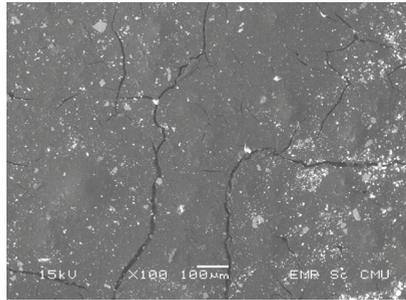
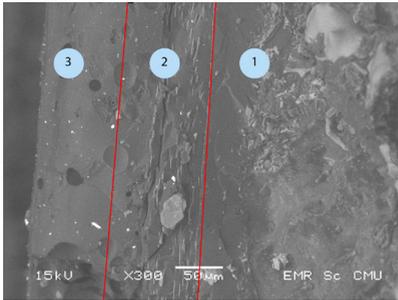
การศึกษาโครงสร้างชั้นสี พระพุทธรูปศิลปะพม่าว่าดม่อนปู่ยักซ์

การศึกษาชั้นสีโดยการทำภาพอิเล็กตรอนทุติยภูมิ (เอสอีไอ) และสเปกตรัมอีดีเอสจากภาคตัดขวางของชิ้นงานผิวสีพระพุทธรูป โดยถ่ายภาพภาคตัดขวางเพื่อดูแต่ละชั้นของผิวของพระพุทธรูป ทั้งนี้ เมื่อทำการวิเคราะห์ห้องค้

ประกอบทางเคมีในแต่ละบริเวณด้วยเครื่องวัดรังสีเอ็กซ์ลักษณะเฉพาะแบบกระจายพลังงาน (Energy Dispersive X-ray Spectroscopy; EDS) โดยถ่ายภาพภาคตัดขวางของผิวพระพุทธรูปจะเห็นได้ว่าการแยกออกเป็น 3 ชั้น คือ

1. ชั้นของบริเวณผิวที่เป็นส่วนด้านในสุดพบว่าเป็นเซลลูโลส คือ ตัวประสานเนื้อ เป็นวัสดุธรรมชาติที่ได้จากส่วนประกอบของพืชและผสมกับส่วนประกอบของสัตว์จำพวกหนังสัตว์ สันนิษฐานได้ว่าเป็นการผสมระหว่างพืชแห้งหรือดอกไม้แห้งบดละเอียดกับกาวหนังสัตว์ ในสมัยโบราณนิยมใช้กาวจากหนังกระต่ายหรือหนังควายนำมาต้มเคี่ยวจะได้ความเหนียวขึ้น เมื่อผสมกับดอกไม้แห้งที่ไว้ให้แห้งก็จะแข็งตัว สามารถนำมาปั้นเป็นรูปทรงหรืออัดลงในแม่พิมพ์ พระพุทธรูปที่สร้างด้วยวิธีการนี้จะมีน้ำหนักเบากว่าการสร้างด้วยวัสดุประเภทโลหะ ไม้ หรือหิน

2. ชั้นตรงกลางปรับผิวให้เรียบและยึดตรึงเกาะระหว่างผิวชั้นในกับสีชั้นนอก ในบริเวณนี้มีปริมาณคาร์บอนสูงมาก คาดว่าสารที่นำมาเป็นส่วนรองพื้นก่อนทาสีอาจเป็นกลุ่มเรซินหรือพอลิเมอร์ที่เป็นตัวยึดเกาะกับผิวที่ขรุขระชั้นในได้ดี และกันน้ำที่อาจซึมเข้าไปทำลายโครงสร้างภายในได้ สันนิษฐานได้ว่าสารดังกล่าวมีองค์ประกอบใกล้เคียงกับยางรัก ในอดีตนิยมใช้ยางรักสร้างงานศิลปวัตถุ เนื่องจากมีคุณสมบัติพิเศษ คือ สามารถรักษาผิวชิ้นงานให้คงทนแข็งแรง เมื่อนำมาทาสีดูต่างๆ จะช่วยกันน้ำ น้ำยางรักซึ่งเป็นสารอิมัลชันของสารอินทรีย์ในน้ำเมื่อตั้งทิ้งไว้ในอากาศจะแข็งตัวได้ โดยกระบวนการพอลิเมอร์ที่มีน้ำหนักโมเลกุลสูงขึ้นและมีโครงสร้างเชื่อมโยงเป็นร่างแหทำให้ของแข็งได้

ภาพที่ 6 ภาพขยายของภาพถ่ายภาคตัดขวางของชั้นผิวพระพุทธรูป แสดงให้เห็นถึงรอยต่อและลักษณะโครงสร้างทางจุลภาคของแต่ละชั้น

ภาพที่ 7 ภาพผิวด้านนอกของชิ้นงานแสดงให้เห็นการกระจายตัวของจุดสีขาวสว่างที่เป็นเนื้อลี

ทนความร้อนมากขึ้น ทนน้ำ กรด และด่าง รวมถึงตัวทำลายหลายชนิด เพราะฉะนั้นยางรักจึงนิยมไปใช้เป็นสารเคลือบผิวที่เรียกว่า แลคเกอร์ (กรมศิลปากร 2551) การพบธาตุดังกล่าวในชั้นที่สองจึงสามารถสันนิษฐานได้ว่าเป็นโครงสร้างของยางรักที่ช่างโบราณจะใช้ผสมกับสมุก (ผงใบตองแห้งเผาไฟ ผงถ่านหุ้ญาคา หรือผงกะลามะพร้าวเผาไฟอย่างใดอย่างหนึ่ง บดละเอียดเป็นผงเพื่อผสมยางรักตีให้เป็นเนื้อเดียวกันใช้ทารองพื้น) เพื่อเตรียมพื้นผิวพระพุทธรูปให้เรียบตึงก่อนการเซ็ตรักปิดทองในชั้นตอนต่อไป

3. ชั้นนอกสุดของชิ้นงานจะเป็นส่วนของโครงสร้างของพระพุทธรูป เมื่อทำการวิเคราะห์องค์ประกอบทางเคมี พบว่าประกอบด้วยคาร์บอน ซิลิกอน และออกซิเจน เนื่องจากพบซิลิกอนมากขึ้น โดยกระจายตัวแทรกอยู่กับแร่หินหรือพอลิเมอร์ (สีดำ) การสำรวจสภาพพระพุทธรูปก่อนการอนุรักษ์พบชั้นผิวด้านนอกสุดถูกทาทับด้วยวัสดุประเภทสีน้ำมัน (สีทองกระป๋อง) และเมื่อทำความสะอาดชิ้นส่วนด้วยทินเนอร์จึงได้สังเกตเห็นผิวของพระพุทธรูปบาง

จุดยังคงมีร่องรอยของทองคำเปลวติดอยู่ นอกจากนี้ ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม จากพระพุทธรูปที่มีอายุและรูปแบบทางศิลปกรรมใกล้เคียงกันพบว่า จะนิยมใช้ทองคำเปลวปิดที่ผิว ไม่พบว่ามีการใช้สีน้ำมันทา จึงสันนิษฐานว่า ผิวเดิมของพระพุทธรูปน่าจะเป็นการใช้แผ่นทองคำเปลวปิดบนพื้นรัก ดังนั้น การอนุรักษ์ให้กลับคืนสู่สภาพเดิมมากที่สุดจะต้องนำสีทองน้ำมันที่ทาทับออกให้หมด จากนั้นจึงลงยารักแล้วปิดทองคำเปลวพระพุทธรูปทั้งสอง

การอนุรักษ์พระพุทธรูปศิลปะพม่า วัดม่อนปู่ยักษ์

ก่อนการอนุรักษ์ควรตระหนักถึงเรื่องความหมายของพระพุทธรูปซึ่งมีความสำคัญต่อชาวพุทธในชุมชนท้องถิ่นเป็นประการแรก เนื่องจากพระพุทธรูปถือเป็นสัญลักษณ์ให้น้อมระลึกถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชนมิได้เห็นพระพุทธรูปเป็นงานศิลปะหรือโบราณวัตถุ หากแต่ให้ความสำคัญไปถึงด้านจิตที่มีความศรัทธา มีความรักความผูกพันต่อองค์พระพุทธรูปมานานหลายชั่วอายุคน ดังนั้น จึงควรตระหนักว่าสิ่งที่จะทำให้การอนุรักษ์นั้นมีคุณค่าทั้งด้านนามธรรมและรูปธรรม การอนุรักษ์พระพุทธรูปจึงถือได้ว่าเป็นการรักษาความหมายทางนามธรรมให้สมบูรณ์โดยการรักษารูปธรรมไว้ให้แข็งแรง ประการที่สอง คือ การศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปเพื่อให้เข้าใจถึงคุณค่า ความสำคัญ ตลอดจนศึกษารูปแบบทางศิลปกรรม สกulpture และเทคนิควิธีการสร้างพระพุทธรูป เพราะการสร้างพระพุทธรูปในอดีตมีความแตกต่างจากในปัจจุบันมาก โดยเฉพาะที่มาของการสร้างพระพุทธรูปแต่ละองค์ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญแตกต่างกันออกไป ทั้งด้าน

คติความเชื่อ รูปแบบ วัสดุ และกรรมวิธีการสร้าง ด้วยเหตุนี้ในกระบวนการการอนุรักษ์ควรทำด้วยความประณีตและให้ความสำคัญในทุกรายละเอียดขององค์พระพุทธรูป

ขั้นตอนการบันทึกหลักฐานและตรวจสภาพ

ขั้นตอนการใช้กล้องถ่ายภาพบันทึกสภาพความชำรุดของพระพุทธรูปก่อนการอนุรักษ์ เนื่องจากมีสภาพความชำรุดที่แตกต่างจากพระพุทธรูปที่สร้างด้วยปูน สัมฤทธิ์ หรือไม้ เพราะสภาพของพระพุทธรูปที่ชำรุด สร้างด้วยผงเกสรดอกไม้ และดอกไม้แห้ง สาเหตุของชำรุด คือ การตกกระแทกกับพื้น องค์พระพุทธรูปได้แตกออกเป็นชิ้นส่วนขนาดต่างๆ เป็นจำนวนมาก ก่อนการอนุรักษ์ผู้วิจัยและนักอนุรักษ์ได้ทำการบันทึกหลักฐานด้วยภาพถ่าย และทำการแยกขนาดของชิ้นส่วน เพื่อให้ง่ายต่อการอนุรักษ์ในขั้นตอนต่อไป

การอนุรักษ์ด้วยการต่อประกอบชิ้นส่วนพระพุทธรูป

เนื่องจากพระพุทธรูปได้ชำรุดด้วยลักษณะการถูกกระแทก ทำให้องค์พระแตกหักออกเป็นชิ้นๆ ซึ่งมีขนาดที่แตกต่างกันออกไป อีกทั้งความพิเศษของวัสดุที่ใช้ในการสร้างนั้นทำให้พระพุทธรูปมีลักษณะกลวงด้านในและมีน้ำหนักเบา นักอนุรักษ์ได้ทำการทดลองด้วยการใช้กาวติดไม้เชื่อมประสานชิ้นส่วนองค์พระพุทธรูปที่ชำรุด เพื่อเพิ่มความแข็งแรงจึงเลือกใช้ผ้าขาวบางมาช่วยทำหน้าที่เป็นเส้นใยที่เชื่อมรอยต่อชิ้นส่วนเข้าด้วยกันอีกครั้ง ในการอนุรักษ์พระพุทธรูปยังต้องอาศัยการทดลองต่อชิ้นส่วนที่ชำรุดเพื่อให้สามารถประกอบเข้ากันในตำแหน่งเดิมให้มากที่สุด โดยการสังเกตรอยชำรุดของชิ้น

ส่วนทั้งด้านหน้าและด้านหลังประกอบกันไป ในกรณีที่ชิ้นส่วนมีลวดลายประดับตกแต่งด้วยการปั้นรักประดับกระຈก จะเป็นชิ้นส่วนบริเวณด้านหน้าขององค์พระพุทธรูป ส่วนบริเวณด้านหลังของพระพุทธรูปจะไม่ปรากฏลวดลายมีเพียงแต่การลงรักปิดทองเท่านั้น นอกจากนี้ การประกอบชิ้นส่วนด้านหลังพระพุทธรูปจะมีความยากกว่าการประกอบชิ้นส่วนบริเวณด้านหน้า เนื่องจากชิ้นส่วนที่ชำรุดไม่มีลวดลายประดับให้สามารถสังเกตได้ มีเพียงแต่รอยชำรุดแตกหัก และส่วนใหญ่จะเป็นชิ้นส่วนที่มีขนาดเล็กกว่าชิ้นส่วนที่มีลวดลายประดับ ด้วยเหตุผลดังกล่าวนักอนุรักษ์จึงต้องอาศัยการสังเกต ความประณีต และความระมัดระวังในการประกอบชิ้นส่วนเป็นอย่างมาก

ภาพที่ 8 ชิ้นส่วนขององค์พระพุทธรูปบริเวณพระเศียรที่แยกจากพระอุระ

ภาพที่ 9 ขั้นตอนการอนุรักษ์ด้วยการสันนิษฐานจากชิ้นส่วนขนาดเล็กที่นำประกอบกันได้

ภาพที่ 10 การค้นหาชิ้นส่วนของพระพุทธรูปเพื่อทำการสันนิษฐานว่าชิ้นส่วนที่แตกชำรุดควรอยู่ในตำแหน่งใดและต้องสามารถนำมาประกบติดกันได้แบบสนิทที่สุด

ภาพที่ 11 การต่อชิ้นส่วนบริเวณฐานของพระพุทธรูปด้วยการสันนิษฐานจากรอยชำรุด

การทำความสะอาดพระพุทธรูป

หลักการทั่วไปในการทำทำความสะอาดพระพุทธรูปมีจุดประสงค์เพื่อกำจัดสิ่งสกปรกและสิ่งแปลกปลอมต่างๆ โดยเริ่มต้นจากส่วนบนสุดไล่ลงมาที่ฐาน เนื่องจากพระพุทธรูปซึ่งทำการประกอบจากชิ้นส่วนที่แตกออกนั้น จากการสังเกตพบว่ามีสิ่งแปลกปลอมที่สำคัญที่สุดคือ การใช้สีน้ำมันสีทองทาปิดทับทั่วทั้งองค์พระพุทธรูป ดังนั้น การทำความสะอาดพระพุทธรูปในครั้งนี้ นักอนุรักษ์จะต้องกำจัดสีทองดังกล่าวออกเพื่อเปิดผิวเดิมที่เป็นงานลงรักปิด

ทองคำเปลว และงานประดับกระจกสีที่ถูกสีน้ำมันทาทับไว้ โดยใช้ทินเนอร์เป็นตัวทำละลายสีของน้ำมัน และทำความสะอาดกระจกสีเม็ดเล็กที่ประดับอยู่บนเครื่องทรงอีกด้วย เนื่องจากบริเวณที่มีการประดับกระจกสีบางส่วนก็ถูกทาทับด้วยสีน้ำมันเช่นเดียวกัน ทำให้สุนทรียภาพ ความงดงามแบบดั้งเดิมถูกทำลายไป ทั้งนี้ ขั้นตอนการทำความสะอาดจึงนับเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เนื่องจากพระพุทธรูปได้ถูกประกอบขึ้นจากชิ้นส่วนเล็กๆ หลายชิ้น ทำให้มีรอยต่อที่เกิดจากการประกอบชิ้นส่วน ในการทำความสะอาดจึงต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ

ภาพที่ 12 ก่อนการทำความสะอาด

ภาพที่ 13 หลังการทำความสะอาด

ภาพที่ 14 การปิดทองคำเปลวพระพักตร์พระพุทธรูปหลังจากลงยางรัก

การปิดทองพระพุทธรูปเกสรดอกไม้

การอนุรักษ์พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในครั้งนี้ นอกจากมีวัตถุประสงค์เพื่อให้พระพุทธรูปที่แตกละเอียดได้กลับคืนสู่สภาพเดิมตามกระบวนการอนุรักษ์ได้สำเร็จแล้วนั้น อย่างไรก็ตาม ถ้ามองพระพุทธรูปเป็นเพียงโบราณวัตถุหรือเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ หลักการอนุรักษ์จะต้องรักษาไว้ตามสภาพที่พบ และต้องไม่เปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิม เพราะจะทำให้ร่องรอยและหลักฐานคลาดเคลื่อนจะไม่สามารถศึกษาได้ แต่หากชาวบ้านในชุมชนวัดม่อนปู่ยักษ์นั้นได้อาศัยพระพุทธรูปเป็นศูนย์รวมจิตใจ โดยมีฐานคิดมาจากศรัทธา ความเชื่อ รวมทั้งมีความผูกพันกับชาวพุทธในท้องถิ่นมาหลายชั่วอายุคน เป็นการสะท้อนถึงสาระสำคัญของคำว่า พระพุทธปฏิมากร ซึ่งมีความหมายว่ารูปเปรียบหรือรูปแทนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า (ราชบัณฑิตยสถาน 2546, 795)

สำหรับการอนุรักษ์พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในครั้งนี้ เมื่อทำการอนุรักษ์พระพุทธรูปเสร็จแล้วก็ต้องนำกลับคืนสู่ชุมชน ชาวพุทธในท้องถิ่นเมื่อได้ทราบว่าจะสามารถต่อประกอบพระพุทธรูปที่แตกชำรุดได้ต่างก็มีความยินดีและหวังว่าจะได้เห็นพระพุทธรูปกลับคืนมาในสภาพที่งดงามดังเดิม ดังนั้น ในกระบวนการอนุรักษ์จึงได้ทำการการลงรักปิดทองคำเปลว ประดับกระจกสีที่มีขนาดเล็กตามส่วนต่างๆ ของมงกุฏและเครื่องทรงให้มีความสมบูรณ์ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่าและไทใหญ่

การสร้างสรรค์พระพุทธรูปเกสรดอกไม้

การสร้างสรรค์พระพุทธรูปองค์จำลองเป็นการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ของล้านนาในอดีต เพื่อให้ได้ความรู้และข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคติความเชื่อ แนวคิด รูปแบบ ตลอดจนกรรมวิธีการสร้าง แล้วนำมาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างสรรค์ซึ่งแสดงออกถึงความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา และการสร้างบุญกุศลตามหลักพุทธธรรม เป็นกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปกรรม โดยปฏิบัติการทดลอง บันทึกขั้นตอนต่างๆ อย่างเป็นระบบ รวมไปถึงการนำเสนอกระบวนการสร้างสรรค์ เพื่อเป็นการสืบทอดรูปแบบพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ที่มีความงามใกล้เคียงกับองค์เดิมที่ได้ทำการอนุรักษ์ให้มากที่สุด ดังนั้น เพื่อเป็นการรักษาแนวคิดในการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ จึงประยุกต์ใช้การสร้างแม่พิมพ์จากยางซิลิโคนซึ่งเป็นเทคนิคการสร้างงานประติมากรรมสมัยใหม่ที่สามารถสืบทอดรูปแบบเดิมได้เป็นอย่างดี สำหรับวัสดุที่ใช้ในการสร้างยังคงรักษาคติความเชื่อเดิมเอาไว้ โดยใช้ดอกไม้ที่ได้มาจากการสักการบูชาพระพุทธรูปตามพุทธสถานต่างๆ ในภาคเหนือ เพื่อแสดงให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาอันเป็นแก่นของวัฒนธรรม (เอกวิทย์ 2544, 49)

ภาพที่ 15 ดอกไม้ที่พุทธศาสนิกชนชาวล้านน่านำมาสักการบูชาพระพุทธรูป

การสร้างแม่พิมพ์ยางซิลิโคน

การสร้างสรรค์พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าทดลองโดยเลือกใช้แม่พิมพ์จากยางซิลิโคน (Silicone Mold) เพราะมีคุณสมบัติพิเศษที่สามารถยืดหยุ่นตัว ยางซิลิโคนสามารถเก็บรายละเอียดของรูปต้นแบบได้เป็นอย่างดี อีกทั้งแม่พิมพ์ยางซิลิโคนยังคงทนถาวร สามารถนำมาสร้างชิ้นงานได้จำนวนมาก (สุวิทย์ 2550, 51) แม่พิมพ์ยางซิลิโคน (Silicone Mold) ใช้ในงานหล่อกับวัสดุได้หลากหลายชนิด เช่น ปูนปลาสเตอร์ ปูนซีเมนต์ เรซิน ไฟเบอร์กลาส ไม้ และที่สำคัญสามารถใช้ได้กับผงเกสรดอกไม้ผสมกาวได้เป็นอย่างดี

ยางซิลิโคนมีส่วนประกอบ 2 ชนิด ได้แก่ ยางซิลิโคน (Silicone Rubber) และ ตัวทำแข็งยางซิลิโคน (Silicone Hardener) การสร้างพิมพ์จากยางซิลิโคน จะต้องใช้ตัวทำแข็งผสมลงทุกครั้งประมาณ 5 % ของปริมาณยาง เนื่องจาก ตัวทำแข็งมีคุณสมบัติทำให้ยางแข็งตัวและจับตัวเป็นรูปร่าง ในการเทยาง ซิลิโคนแต่ละชั้นจะต้องใช้ระยะเวลาในการแข็งตัวประมาณ 30 นาที หากผสม ตัวทำแข็งน้อยยางซิลิโคนจะแข็งตัวช้า เนื้อของแม่พิมพ์ยางก็จะนิ่ม มีอายุในการใช้งานนานกว่าการใส่ตัวทำแข็งมาก แต่หากใส่น้อยเกินไปยางซิลิโคนก็จะ แข็งตัวช้ามากและอาจทำให้แม่พิมพ์เสียหายได้ (สุวิทย์ 2550, 61) ทั้งนี้ ยาง ซิลิโคนที่มีจำหน่ายในท้องตลาดมีความแตกต่างกันทั้งสีและกลิ่น ยางซิลิโคนที่มีคุณภาพดีจะผลิตจากประเทศเยอรมนี สังเกตจากเนื้อยางสีขาวสะอาด เมื่อนำมาทำแม่พิมพ์แล้วเนื้อยางจะมีความเหนียว ไม่เปื่อยยุ่ยง่าย เหมาะสำหรับการทำพิมพ์ที่ต้องการคุณภาพและมีอายุการใช้งานที่ยาวนาน การเก็บรักษา พิมพ์ยางซิลิโคนควรใช้ทรายเทให้เต็มแม่พิมพ์เพื่อทำให้แม่พิมพ์ไม่บิดเบี้ยวไป ตามอุณหภูมิที่เปลี่ยนแปลง

การสร้างแม่พิมพ์ยางซิลิโคนมีส่วนประกอบที่สำคัญด้วยกัน 2 ส่วน คือ

1. แม่พิมพ์ยางซิลิโคน คือ ส่วนที่เป็นแม่พิมพ์ อาจจะมีเพียงชิ้นเดียวหรือหลายชิ้น
2. พิมพ์ครอบ คือ ส่วนที่ช่วยประคองรูปทรงแม่พิมพ์ยางซิลิโคนให้คงรูป ทำได้ทั้งแบบปูนปลาสเตอร์และไฟเบอร์กลาส

การสร้างแม่พิมพ์ยางซิลิโคนแบบ 2 ซีก

การสร้างแม่พิมพ์พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในการวิจัยครั้งนี้ได้เลือกเทคนิคการสร้างแม่พิมพ์ยางซิลิโคนแบบ 2 ซีก ซึ่งมีความหมายว่าเป็นแม่พิมพ์ยางซิลิโคนที่ทำขึ้นจากรูปต้นแบบที่เป็นผลงานรูปทรงลอยตัว 3 มิติ โดยใช้วิธีการแบ่งแม่พิมพ์ยางออกเป็น 2 ซีก คือ ซีกหน้าและซีกหลัง (สุวิทย์ 2550, 61) เพื่อให้สามารถถอดรูปต้นแบบและชิ้นงานหล่อออกจากแม่พิมพ์ได้ง่าย แม่พิมพ์ยางซิลิโคนแบบ 2 ซีกจำเป็นต้องสร้างพิมพ์ครอบที่ช่วยประคองรูปทรงให้คงรูป สำหรับการวิจัยครั้งนี้เลือกใช้ปูนปลาสเตอร์สร้างเป็นพิมพ์ครอบแล้วเสริมความแข็งแรงด้วยเหล็กเส้นและใยมะพร้าว

ขั้นตอนและกระบวนการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้องค์จำลองวัดม่อนปู่ยักษ์ เมืองลำปาง

1. ขั้นตอนการสร้างแม่พิมพ์ยางซิลิโคนแบบ 2 ซีก โดยนำดินน้ำมันมาสร้างคั่นกันเป็นกระถงเพื่อรองรับน้ำยางให้มีปีกสูงชันประมาณ 1.5 เซนติเมตร ต้องติดไปตามแนวขอบรอบนอกรูปทรงเพื่อแบ่งซีกแม่พิมพ์ออกเป็นพิมพ์หน้าและพิมพ์หลัง (ภาพที่ 16)
2. ใช้พู่กันทาน้ำมันมะพร้าวกับสบู่น้ำมันผิวหน้าพระพุทธรูปบางๆ จากนั้นจึงผสมยางซิลิโคนกับตัวทำแข็งคนให้เข้าเป็นเนื้อเดียวกัน แล้วนำมาเทลงบนต้นแบบ (ภาพที่ 17) เมื่ออย่างได้ 2 - 3 ชั้น นำผ้าขาวบางตัดเป็นชิ้นเล็กๆ มาปูบนยางซิลิโคน เพื่อสร้างความแข็งแรงให้กับแม่พิมพ์ผสมยางซิลิโคนกับตัวทำแข็ง แล้วนำมาเททับบนชิ้นงานเพื่อให้ได้ความหนาของแม่พิมพ์ยางประมาณ 1 เซนติเมตร ควรรอให้แม่พิมพ์ยางแห้งสนิทประมาณ 24 ชั่วโมง

ภาพที่ 16 ใช้ดินน้ำมันกันเป็นกระทงชั้นรอบองค์พระพุทธรูปต้นแบบเพื่อการสร้างแม่พิมพ์ยางซิลิโคน โดยใช้ไม้ปั้นสร้างคั่นกันเป็นกระทงด้วยดินน้ำมันเพื่อรองรับน้ำยางซิลิโคน

ภาพที่ 17 เทยางซิลิโคนลงบนพระพุทธรูปต้นแบบ ใช้ฟู่กันเกลี่ยให้มีความหนาในระดับเดียวกัน แล้วใช้ฟู่กันคั่นน้ำยางที่กองอยู่บริเวณกระทงดินน้ำมันนำมาเทซ้ำ

ภาพที่ 18 ใช้โคมะพร้าวชุบน้ำปูนปลาสเตอร์ช่วยยึดโครงเหล็กไว้กับพิมพ์ครอบ

ภาพที่ 20 การนำผงเกสรดอกไม้ที่ผสมกาวเรียบร้อยแล้วหล่อลงในแม่พิมพ์ยางซิลิโคน

ภาพที่ 19 การเทยางซิลิโคนสร้างแม่พิมพ์ชีกหลังรูปต้นแบบ

ภาพที่ 21 การถอดพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ ออกจากแม่พิมพ์ยางซิลิโคน

3. เมื่อแม่พิมพ์ยางซิลิโคนคงรูปแล้ว จึงผสมปูนปลาสเตอร์กับน้ำสะอาดนำมาเทลงบนแม่พิมพ์ยางเพื่อสร้างพิมพ์ครอบ พร้อมกับนำโครงเหล็กเส้นมาวางประกบบนพิมพ์ครอบแล้วใช้โคมะพร้าวชุบน้ำปูนปลาสเตอร์มายึดโครงเหล็กกับพิมพ์เป็นช่วงๆ ทัวทั้งแม่พิมพ์ซึ่งเป็นวิธีการที่ช่วยให้พิมพ์ครอบมีความแข็งแรงมากขึ้น (ภาพที่ 18)

4. กลับด้านพระพุทธรูปที่ทำพิมพ์ครอบชีกหน้าเสร็จเรียบร้อยแล้ววางคว่ำลงเพื่อนำดินน้ำมันที่กั้นแม่พิมพ์ออกให้หมด แล้วนำดินน้ำมันมาสร้างคั่นกันเป็นกระทงด้านหลังแทน จากนั้นจึงผสมและเทยางซิลิโคน (ภาพที่ 19) สร้างพิมพ์ครอบปูนปลาสเตอร์ด้วยวิธีการเดียวกับการทำแม่พิมพ์ชีกหน้าทุกประการ

5. การหล่อพระพุทธรูปด้วยดอกไม้และเกสรดอกไม้ที่บดละเอียดเป็นผง ผสมผงเกสรดอกไม้กับกาวพลาสติกเรซินและน้ำสะอาด ในอัตราส่วนผงเกสรดอกไม้ 2 ส่วน กาวผง 2 ส่วน น้ำสะอาด 1 ส่วน แล้วคนให้เข้ากันนำมาหล่อลงในแม่พิมพ์ยางซิลิโคนทั้งซีกหน้าและซีกหลัง โดยใส่ผงเกสรดอกไม้ผสมกาวให้เข้าไปตามรายละเอียดของแม่พิมพ์ (ภาพที่ 20)
6. นำแม่พิมพ์ทั้ง 2 ซีกมาประกบเข้าด้วยกันให้แนบสนิท แล้วใช้ผงเกสรดอกไม้ผสมกาวเชื่อมตามรอยต่อของแม่พิมพ์ ทิ้งไว้ให้แห้งประมาณ 24 ชั่วโมง จากนั้นจึงนำชิ้นงานออกจากแม่พิมพ์ยางซิลิโคน (ภาพที่ 21) เพื่อนำมาตกแต่งแนวรอยต่อและรายละเอียดผิวนอกขององค์พระพุทธรูปด้วยผงเกสรดอกไม้ผสมกาว (ภาพที่ 22)
7. การแต่งผิวพระพุทธรูปด้วยเกสรดอกไม้บดละเอียดผสมกาว โดยอุดบริเวณที่เป็นรูพรุนบนผิวพระพุทธรูป ทิ้งไว้ให้แห้งแล้วจึงขัดแต่งด้วยตะไบให้ผิวเรียบเสมอกัน (ภาพที่ 23 - 24)
8. นำกระจกสีที่ตัดเป็นรูปทรงกลมขนาดเล็กมาติดลงบนเครื่องทรงขององค์พระพุทธรูป สีของกระจกที่ใช้ประดับมีอยู่ด้วยกัน 3 สี คือ สีขาว(กระจกเงา) สีเขียว และสีแดง (ภาพที่ 25)
9. การปิดทองพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ ใช้ฟู่กันทาทายรักบนองค์พระพุทธรูปให้ทั่วแล้วใช้ผ้าสะอาดเช็ดออกให้เหลืออย่างรักเคลือบเป็นฟิล์มบางๆ เท่านั้น (ภาพที่ 26) แล้วจึงนำทองคำเปลวมาปิดบนองค์พระพุทธรูป โดยไล่จากตำแหน่งเศียรพระพุทธรูปด้านบนลงมาจนถึงฐานด้านล่าง (ภาพที่ 27)

กวดทองด้วยฟูกันขนอ่อนหรือสำลี เพื่อให้ทองคำเปลวติดแนบไปกับผิวของ
พระพุทธรูปให้มากที่สุด

10. การเช็ดทองคำเปลวออกจากกระจกสีที่ประดับบริเวณเครื่องทรงทั้งหมด
โดยใช้สำลีพันปลายไม้ชุบมันสน (ภาพที่ 28)

ภาพที่ 22 พระพุทธรูปเกสรดอกไม้องค์จำลองที่ประกอบ
ซีกหน้าและซีกหลังเรียบร้อยแล้ว

ภาพที่ 23 พระพุทธรูปด้านหน้า ภาพที่ 24 พระพุทธรูปด้านหลัง

ภาพที่ 25 พระพุทธรูปเกสรดอกไม้องค์จำลองหลังจากการประดับกระຈกสี

ภาพที่ 26 การทายางรักพระพุทธรูปองค์จำลอง

ภาพที่ 27 การปิดทองคำเปลวพระพุทธรูปองค์จำลอง

ภาพที่ 28 การขีดทองออกจากกระຈกสี

ภาพที่ 29 พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ ศิลปะพม่า องค์กรจำลองที่เสด็จสมบุรณ์

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมา แนวคิด รูปแบบ และเทคนิควิธีการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่า วัดม่อนปู่ยักษ์ เมืองลำปาง พร้อมทั้งทำการอนุรักษ์องค์พระพุทธรูปที่ชำรุดเสียหายอย่างมากให้คงสภาพที่มั่นคง แข็งแรง ด้วยองค์ความรู้และเทคนิคการอนุรักษ์ทางด้านศิลปกรรมและทางด้านวิทยาศาสตร์การอนุรักษ์ ตลอดจนการสร้างพระพุทธรูปองค์จำลอง โดยนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยเบื้องต้นมาเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ ซึ่งมีแนวคิด รูปแบบ และเทคนิควิธีการสร้างที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภาพที่ 30 ชาวบ้านชุมชนวัดม่อนปู่ยักษ์ช่วยกันจัดเตรียมขบวนรถสำหรับแห่พระพุทธรูปไปรอบหมู่บ้าน

พระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่า วัดม่อนปู่ยักษ์ เมืองลำปาง ประดิษฐานอยู่ภายในวิหารไม้ศิลปะไทใหญ่ในเขตพุทธาวาสของวัดม่อนปู่ยักษ์ซึ่งมีอายุราว 150 ปี แบบแผนของสถาปัตยกรรมและงานศิลปกรรมแบบพม่ากับแบบไทใหญ่มีความคล้ายคลึงกัน เพราะมีรากฐานทางวัฒนธรรมและพัฒนาการร่วมกันมา วัดของชาวพม่าและไทใหญ่ในเขตวัฒนธรรมล้านนานั้นเป็นสัญลักษณ์ของจักรวาลตามคติพุทธศาสนาแบบเถรวาท ภายในวิหารนิยมประดิษฐานพระพุทธรูปอยู่เป็นจำนวนมาก ล้วนแต่มีพุทธลักษณะงดงามและมีรูปแบบที่แสดงถึงเอกลักษณ์พิเศษแตกต่างจากพระพุทธรูปศิลปะล้านนาในยุคสมัยเดียวกัน แต่มีพื้นฐานแนวคิดการสร้างเหมือนกัน โดยเฉพาะความเชื่อว่าเมื่อได้สร้างพระพุทธรูปเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแล้วผู้ที่ได้สร้างจะได้รับอานิสงส์เป็นอันมาก ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์เกี่ยวกับอานิสงส์ต่างๆ รวมทั้งเนื้อหาที่ปรากฏในตำราการสร้างพระพุทธรูปที่ให้ความสำคัญกับพุทธลักษณะและการเลือกสรรวัสดุที่นำมาสร้างพระพุทธรูปเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ดี ชาวพุทธในล้านนาก็มีความเชื่อว่าการสร้างพระพุทธรูปนอกจากจะเป็นพุทธบูชาและสืบพระศาสนาแล้ว ในปัจจุบันยังมีผู้นิยมสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นการบำเพ็ญกุศลสืบอายุด้วย ดังปรากฏเนื้อหาในตำราสร้างพระพุทธรูปกล่าวว่าเจ้าของหรือศรัทธาผู้สร้างพระพุทธรูปถวายแก่พระศาสนา จะได้เสวยสุขทั้งในเมืองคนและเมืองฟ้าตามระยะเวลาต่างๆ กันขึ้นอยู่กับลักษณะแห่งการก่อสร้างและวัสดุที่ใช้สร้าง โดยเฉพาะพระพุทธรูปที่สร้างจากผงดอกไม้ผสมน้ำรักจะมีอานิสงส์ได้เสวยสุขเป็นระยะเวลานานถึง 100 กัปป

ภาพที่ 31 ชาวบ้านในชุมชนบ้านป่าขามหรือวัดม่อนปู่ยักษ์เข้าร่วมพิธีสืบชะตาให้กับพระพุทธรูป

จากการวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบทางศิลปกรรมพบว่า เป็นพระพุทธรูปปางทรงเครื่องหรือปางโปรดพญาชมพูดี ศิลปะพม่าสมัยมณฑลพะเย่ย์ และได้รับอิทธิพลด้านประติมานวิทยาจากพระพุทธรูปสกุลช่างไทใหญ่ โดยแสดงความหมายเชิงสัญลักษณ์ตามพุทธปรัชญาเถรวาท 4 ประการด้วยกัน ได้แก่ สัญลักษณ์จากแนวคิดมหาปุริสลักขณะ สัญลักษณ์จากปางพระพุทธรูปภูมิมา สัญลักษณ์พระพุทธรูปเจ้าองค์ปัจจุบัน และสัญลักษณ์จากวัสดุที่ใช้ในการสร้างพระพุทธรูปภูมิมา กล่าวคือ กระบวนการสร้างพระพุทธรูปจะใช้วัสดุธรรมชาติหลากหลายชนิด ได้แก่ ไม้มั่งคล ดินหอม เกสรดอกไม้ และผงดอกไม้ผสมน้ำรัก โครงสร้างภายในรูปทรงของพระพุทธรูปกลวงเป็นโพรง อันเป็นลักษณะโครงสร้างประติมากรรมแบบ Hollow dry-lacquer Sculpture ผิวนอกตกแต่งรายละเอียดด้วยการปั้นรักกระหนะ แล้วลงรักปิดทองล่อง

ขาดระดับกระจกสี ซึ่งเป็นเทคนิคการทำเครื่องรักหรือที่ชาวล้านนานิยมเรียกว่า เครื่องเงิน

ส่วนการอนุรักษ์พระพุทธรูปที่ชำรุดเสียหายอย่างหนักให้กลับมามีสภาพที่มั่นคง แข็งแรง ด้วยองค์ความรู้และเทคนิคการอนุรักษ์ทางด้านศิลปกรรมและทางด้านวิทยาศาสตร์การอนุรักษ์นั้น ได้ทำการตรวจสอบองค์ประกอบและคุณสมบัติของวัสดุที่ใช้ในการสร้างพระพุทธรูปโดยใช้กล้องจุลทรรศน์อิเล็กตรอนแบบส่องกราดด้วยวิธี microscopical chemical test ในการวิเคราะห์ธาตุของชิ้นงานเพื่อใช้เป็นแนวทางพิจารณาถึงวิธีการและสารเคมีรวมทั้งวัสดุที่เหมาะสมในการดำเนินการอนุรักษ์พระพุทธรูปต่อไป สำหรับด้านภาคปฏิบัติการอนุรักษ์พระพุทธรูปวัดม่อนปู่ยักษ์ได้ใช้ความรู้จากการศึกษาข้อมูลในส่วนแรกประกอบกับเทคนิคการอนุรักษ์งานศิลปกรรมและวิทยาศาสตร์การอนุรักษ์ โดยปฏิบัติตามขั้นตอน ได้แก่ การบันทึกหลักฐานและตรวจสภาพ การเตรียมวัสดุอุปกรณ์และพื้นที่ปฏิบัติงานอนุรักษ์ การประสานชิ้นส่วนพระพุทธรูปที่ชำรุด การทำความสะอาดพระพุทธรูปที่ต่อประสานแล้ว การเสริมความมั่นคงของชิ้นผิวพระพุทธรูปที่ชำรุด และการเสริมชิ้นส่วนพระพุทธรูปให้สมบูรณ์ตลอดจนการลงรักปิดทองคำเปลว

ส่วนสุดท้ายของงานวิจัย คือ การสร้างพระพุทธรูปองค์จำลอง โดยนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยเบื้องต้นมาเป็นแนวทางในการสร้าง ด้วยแนวคิด รูปแบบ และเทคนิควิธีการที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับความรู้ทางด้านทัศนศิลป์ในปัจจุบัน ผู้วิจัยใช้วิธีการสร้างแม่พิมพ์พระพุทธรูปด้วยยางซิลิโคนแบบ 2 ซีก แล้วใช้เกสรดอกบัวและดอกมะลิ

ภาพที่ 32 ปัจจุบันได้เชิญพระพุทธรูปประดิษฐานบนมณฑปเดิมอยู่ระหว่างพระประธาน ทั้งสามองค์

ตากแห้งที่ขัดละเอียดเป็นผง โดยรวบรวมมาจากดอกไม้ที่ชาวพุทธนำมาสักการบูชาพระพุทธรูปและผ่านพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ภายในพุทธสถาน ซึ่งเป็นสื่อสัญลักษณ์ของความศรัทธาตามคติความเชื่อของชาวพุทธที่สืบทอดมาแต่เมื่อครั้งสมัยพุทธกาล นำมาผสมกับกาวผงติดไม้และน้ำสะอาด หล่อลงในแม่พิมพ์เพื่อทำเป็นโครงสร้างรูปทรงพระพุทธรูป ส่วนผิวนอกขององค์พระพุทธรูป ทำการแต่งรายละเอียดของผิวและลวดลายเครื่องทรงอีกครั้ง ขั้นตอนสุดท้ายคือการลงรักปิดทองประดับกระจกสี เพื่อให้องค์พระพุทธรูปมีพุทธลักษณะงดงาม อันเป็นไปตามคติความเชื่อและประเพณีการสร้างพระพุทธรูปจากเกสรดอกไม้

อนึ่ง กระบวนการอนุรักษ์และสร้างจำลองพระพุทธรูปในโครงการวิจัยนี้ สามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้เกิดขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์กับการอนุรักษ์งานศิลปกรรมท้องถิ่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกันในอนาคต ตลอดจนสะท้อนถึงคุณค่าและความสำคัญของพระพุทธรูปปฏิมาที่มีต่อจิตใจของชาวพุทธในชุมชนบ้านป่าขาม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยการอัญเชิญพระพุทธรูปที่ผ่านกระบวนการอนุรักษ์แล้วกลับคืนสู่ชุมชนท้องถิ่น จากสภาพที่มีความชำรุดเสียหายอย่างมากนำกลับคืนเป็นองค์พระพุทธรูปที่งดงาม เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจแก่ชาวบ้านที่ต่างรอคอยเวลาอัญเชิญพระพุทธรูปกลับคืนมาประดิษฐานภายในวิหารไม้ของวัดอีกครั้ง นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นถึงพลังความศรัทธาจากการที่พระสงฆ์และชาวบ้านร่วมกันจัดพิธีสืบชะตาให้แก่พระพุทธรูปที่ได้กลับคืนมา นับเป็นการอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติสืบไป

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาพระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า วัดม่อนปู่ยักษ์ เมืองลำปาง เพื่อทำการอนุรักษ์พระพุทธรูปที่ชำรุดให้กลับคืนสู่สภาพเดิม และการสร้างพระพุทธรูปองค์จำลอง อันเป็นการสืบทอดความศรัทธาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรมีการศึกษาถึงคติความเชื่อการสร้างพระพุทธรูปด้วยเกสรดอกไม้หรือสร้างด้วยวัสดุต่างๆ ในเขตวัฒนธรรมล้านนาซึ่งมีเอกลักษณ์พิเศษและมีความน่าสนใจอีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่มีการศึกษาและตีความกันเท่าใดนัก และการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิด รูปแบบ และกรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปของชาวพุทธในท้องถิ่นต่างๆ ของประเทศไทยรวมถึงประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ทั้งนี้

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาน่าจะสะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อ วิธีคิด และภูมิปัญญาของผู้คนในท้องถิ่นที่ยังคงมีพระพุทธศาสนาเป็นแกนหลักของสังคมวัฒนธรรม ตลอดจนควรจะมีการศึกษาค้นคว้าถึงมิติความเปลี่ยนแปลงของค่านิยม และจุดประสงค์การสร้างพระพุทธรูปในปัจจุบันซึ่งแตกต่างไปจากความคิดความเชื่อของผู้คนในอดีต อันเป็นผลมาจากสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ประเด็นสุดท้ายที่ผู้วิจัยคิดว่ามีความสำคัญมากที่สุดก็คือ แนวคิดการอนุรักษ์งานศิลปกรรมที่สร้างขึ้นด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งยังคงทำหน้าที่เป็นสื่อสัญลักษณ์ทางความเชื่อของชาวพุทธ รวมทั้งมีความสำคัญต่อจิตใจของผู้คนในท้องถิ่น โดยวิธีสงวนการรักษาแต่เพียงรูปลักษณะทางวัตถุอันเป็นเพียงเปลือกนอกเท่านั้นจะไม่เพียงพอที่จะสามารถทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงคุณค่า และความหมาย ของภูมิปัญญาอันเป็นแก่นของวัฒนธรรมได้ ด้วยเหตุนี้ การศึกษาวิจัยในเชิงลึกถึงวัฒนธรรมวิธีคิดทางนามธรรม ตลอดจนการให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์งานศิลปกรรม เพื่อเป็นการสร้างความภาคภูมิใจ ความมั่นใจ จนก่อให้เกิดความรักและหวงแหนในมรดกทางวัฒนธรรม น่าจะเป็นทิศทางที่เหมาะสมสอดคล้องกับกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. 2533. *สรุปผลการสัมมนาเรื่องการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังและการอนุรักษ์พระพุทธรูป*. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์.
- _____. 2551. *สัมมนาวิชาการศึกษาย่างรักเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.
- เขมานันทะ (นามแฝง). 2538. *อันเนื่องกับทางไท*. กรุงเทพมหานคร: ปกเกล้าการพิมพ์.
- ไขศรี ศรีอรุณ. 2546. *พระพุทธรูปปางต่างๆในสยามประเทศ*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2543. *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เพนซ์, ฮันส์. 2519. *คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่*. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542*. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์.

..... 2550. *พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม ฉบับช-ฮ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.*

กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์.

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. 2553. *พระพุทธรูปภูมิภาคสยาม.* กรุงเทพมหานคร:

มิวเซียมเพรส.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2551. *ไทใหญ่ ความเป็นใหญ่ใน*

ชาติพันธุ์. เชียงใหม่: โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมล้านนา.

สมเกียรติ โล่ห์เพชรรัตน์. 2550. *พระพุทธรูปศิลปะพม่า.* กรุงเทพมหานคร:

อมรินทร์.

สมชาติ มณีโชติ. 2529. *จิตรกรรมไทย.* กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

สายันต์ ไพรชาญจิตร. 2545. *รายงานการวิจัยการศึกษาเพื่อการอนุรักษ์*

และฟื้นฟูประเพณีการทำบุญด้วยการสร้างพระพุทธรูปไม้ใน

จังหวัดน่าน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

สุรพล ดำริห์กุล. 2542. *ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม.*

กรุงเทพมหานคร: คอมแพคพรินท์.

สุวิทย์ วิทยาจักร. 2550. *การสร้างแม่พิมพ์เพื่องานหล่อ.* กรุงเทพมหานคร:

วาดศิลป์.

- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. 2549. *โบราณวัตถุ - โบราณสถานในวัดล้านนา*.
เชียงใหม่: แสงศิลป์.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. 2542. *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 8*.
กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2544. *ภาพรวมภูมิปัญญาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.
- Conway, Susan. 2006. *The Shan Culture, Art and Crafts*. Bangkok
: River Books.
- Fraser – Lu, Sylvia. 1994. *Burmese Crafts Past and Present*. Kuala
Lumpur: Oxford University Press.
- _____. 2000. *Burmese Lacquerware*. Bangkok: Orchid Press.
- Green, Alexandra and Blurton, T. Richard. 2002. *Burma Art and
Archaeology*. Chicago: Art Media Resources.
- Hasson, Haskia. 1993. *Ancient Buddhist Art From Burma*. Bangkok:
White Lostus.
- Isaacs, Ralph and Blurton, T. Richard. 2000. *Burma and the Art of
Lacquer*. Bangkok: River Books.

- Karow, Otto. 1991. *Burmese Buddhist Sculpture*. Bangkok: White Lotus.
- Kuhn, Hermann. 1986. *Conservation and Restoration of Works of Art and Antiquities - Volume I*. London: Butterworths.
- Lowry, John. 1974. *Burmese Art*. London: Her Majesty Stationery Office.
- Plenderleith, Harold James. 1971. *The Conservation of Antiquities and Works of Art: Treatment, Repair and Restoration*. London: Oxford University Press.
- Stadtner, Donald M. 1999. *The Art of Burma New Studies*. Mumbai: Marg Publications, on behalf of the National Centre for the Performing Arts.
- Stratton, Carol. 2004. *Buddhist Sculpture of Northern Thailand*. Chiang Mai: Silkworm Books; Chicago: Buppha Press.
- Somkiart Lopetcharat. 2007. *Myanmar Buddha the Image and history*. Bangkok: Darnsutha Press.
-

